

Anita Szczepan

Edukacja językowa dzieci ze szczególnym uwzględnieniem dwujęzyczności na etapie przedszkolnym

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 4,
31-36

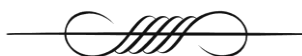
2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bibliografia:

- Filipiak E., Smolińska-Rębas H., *Od Celestyna Freineta do edukacji zintegrowanej*, Bydgoszcz 2000.
Jaworski M., *Nasz język*, Warszawa 1987.
Kłosińska T., *Droga do twórczości. Wdrażanie technik Celestyna Freineta*, Kraków 2000.
Kwieciński Z., Śliwowski B., *Pedagogika*, Warszawa 2000.
Parandowski J., *Alchemia słowa*, Warszawa 1985.
Semenowicz H., *Freinet w Polsce*, Warszawa 1980.
Słowacki J., *Beniowski*, Warszawa 2001.

mgr Anita Szczepan
Uniwersytet Opolski
Instytut Filologii Germańskiej

EDUKACJA JĘZYKOWA DZIECI ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM DWUJĘZYCZNOŚCI NA ETAPIE PRZEDSZKOLNYM

Edukacja językowa dzieci odgrywa istotną rolę w szybko następującym procesie globalizacji. Znajomość przynajmniej dwóch języków obcych staje się niemal koniecznością. Szerokie kompetencje językowe ułatwiają poruszanie się we współczesnej rzeczywistości, poszerzają horyzonty umysłowe, pomagają odnaleźć się w wielokulturowym świecie.

Również w obliczu wyzwania, jakim jest potrzeba znajomości języków nie tylko dla krajów członkowskich Unii Europejskiej, nieodzowne jest ich wczesne przyswojenie. Z tego powodu powstała na świecie koncepcja dwujęzycznego wczesnego wychowania dzieci na różnych etapach edukacji, w szczególności na etapie przedszkolnym.

I. Dwujęzyczność – próba definicji

Zjawisko dwujęzyczności występuje w wielu dziedzinach wiedzy w aspekcie społecznym, lingwistycznym, psychologicznym a także pedagogicznym. Termin *dwujęzyczność* pojawia się w wielu słownikach językowych. Spośród wielu definicji posłużę się dwoma: M. De Grevea, F. Van Passela oraz F. Thomasa ze względu na logiczność i jasność określenia pojęcia.

Dwujęzyczną nazywa się osobę, która jest rozumiana przez inne osoby, które potrafią posługiwać się tym językiem, a także tę, która rozumie mowę innych mówiących tymże językiem (M. De Greve, F. Van Passel). Dwujęzyczna jest zatem osoba, której kompetencje językowe mogą ograniczać się jedynie do produkcji i rozumienia mowy artykułowanej, stanowiących dwie nadrzędne umiejętności językowe.

Według F. Thomas dwujęzyczność to taka znajomość języka drugiego, która uruchamia ośrodki odpowiedzialne za zrozumienie i ekspresję, zwłaszcza w takim zakresie, w jakim potrzebuje tego osoba posługująca się dwoma językami w sposób swobodny, zachowując autonomię względem pierwszego języka zwanego ojczystym.

Z punktu widzenia psychologii dwujęzyczność implikuje aktywność jednostki, która wiąże się z funkcjonowaniem narządów mózgu oraz aparatu fonetycznego.

II. Struktura i funkcjonowanie dwujęzyczności w Polsce i na świecie

Prekursorem wychowania dwujęzycznego była Kanada, gdzie po raz pierwszy zastosowano w połowie lat sześćdziesiątych *immersion* („zanurzenie”) do nauczania języka francuskiego dla anglojęzycznych dzieci.

Nauczanie dwujęzyczne w USA wprowadzono głównie dla dzieci mniejszości narodowych w celu szybkiego opanowania języka angielskiego oraz pełnej adaptacji do amerykańskiego systemu szkolnego.

W Niemczech bezpośrednim impulsem do wdrożenia dwujęzycznej koncepcji wychowania był traktat podpisany w 1963 roku pomiędzy Francją a Republiką RFN. Oba narody uznały, że jedynie dobra znajomość języka i kultury tych państw są jedyną drogą do pojednania i przyjaźni obu narodów. Tym sposobem powstały szkoły z dwukulturowym duchem nauczania. W krajach tych od ponad 20 lat prowadzona jest edukacja dwujęzyczna. Niemcy oraz Polska jako jedne z wielu krajów europejskich przyjęły tę koncepcję i podejmują obecnie próby zrealizowania jej w ramach edukacji przedszkolnej, poddając ją weryfikacji.

W Polsce tradycja wychowania dwujęzycznego jest o wiele krótsza. Organizacja i prowadzenie wychowania w duchu dwujęzyczności możliwe jest od roku szkolnego 1991/1992 z inicjatywy liceów w Warszawie, Krakowie, Katowicach i Poznaniu.

Wprowadzenie dwujęzyczności jest zatem konsekwencją panujących uwarunkowań społeczno-narodowościowych oraz zadań edukacyjnych. Obecnie także w wielu przedszkolach w Polsce funkcjonuje system dwujęzycznego wychowania w języku angielskim, niemieckim, francuskim, hiszpańskim, włoskim a także rosyjskim. Szczególnie województwo śląskie kładzie tutaj nacisk na wychowanie dzieci w języku niemieckim, angielskim a także francuskim.

III. Czym zatem jest wychowanie dwujęzyczne?

Dwujęzyczności nie należy rozumieć jako tradycyjnej formy wczesnego nauczania języków obcych. Wychowanie dwujęzyczne na etapie przedszkolnym ma na

celu „zanurzenie” dzieci w świat drugiego języka podczas zajęć przedszkolnych. Zanurzenie, inaczej immersja, oparte zostało na metodzie kanadyjskiej która mówi, że środkiem komunikacji i środkiem przekazu wiedzy w przedszkolu są dwa języki – język ojczysty dzieci (w naszym przypadku chodzi tutaj o język polski) oraz język drugi (w moim przypadku chodzić będzie o język niemiecki).

Wychowanie dzieci w duchu dwujęzyczności niesie ze sobą dodatkowe cele wychowawcze, takie jak: uzyskanie dwukulturowej kompetencji, umożliwiającej lepsze zrozumienie kultury i mentalności innych narodów oraz efektywniejszej współpracy na arenie międzynarodowej. Dwujęzyczność na etapie przedszkolnym jest nauczaniem poprzez język drugi, a nie nauczaniem gramatyki. Nauka odbywa się poprzez naturalne „wchłanianie” języka pierwszego. Dzieci przyswajają sobie język drugi we wczesnym wieku przedszkolnym szybciej niż w wieku późniejszym, ponieważ ich narząd mowy i słuchu jest elastyczny i z łatwością rozpoznaje i przyswaja skomplikowane dźwięki, których dorosły człowiek często nie jest już w stanie rozróżnić czy opanować.

Wychowawcy wychowania dwujęzycznego posiadają pełną swobodę działania w doborze odpowiednich materiałów dydaktycznych, rozplanowaniu ramowego czasu pracy z dziećmi. Kontakt z językiem w przedszkolu wynosi ponad 50% począwszy od zajęć dydaktycznych, wspólnych zabaw, kończąc na spożywaniu posiłków w przedszkolu. Wychowanie dzieci w duchu dwujęzyczności odnosi sukces, gdy kontakt dziecka z językiem będzie długotrwały i nieprzerwany. Należy zatem kontynuować naukę języka na kolejnych etapach edukacji.

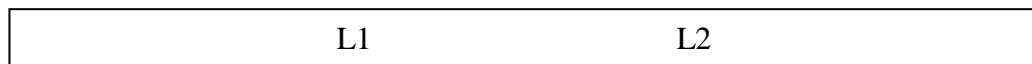
Badacze współcześni są zdania, że wychowanie dzieci na etapie przedszkolnym powinno być rozpatrywane w długiej perspektywie czasu, gdyż tylko wtedy wyniki badań dotyczące przyswajania języka na rozwój sfery emocjonalnej mogą być rzetelne.

Na skuteczność oraz czas potrzebny do przyswojenia języka drugiego ma poziom znajomości języka ojczystego, który w pewnym sensie jest związany z wiekiem jednostki. Poznanie drugiego języka jest związane bezpośrednio z poziomem, który dziecko osiągnęło w języku ojczystym.

IV. Przypadki dwujęzyczności

Amerykański psycholigwista Ch. E. Osgood wyróżnił dwa przypadki dwujęzyczności:

Pierwszy – gdy systemy językowe podmiotu mówiącego (locus) pozostają względem siebie w korelacji, lecz jednocześnie są niezależne, tzn. nie ma między nimi wzajemnego współprzenikania. Przypadek taki stanowi „dwujęzyczność czysta”. Przedstawiam ją w postaci następującego schematu, gdzie L1 i L2 symbolizują dwa różne języki:

Badania amerykańskich neurologów przeprowadzone za pomocą rezonansu magnetycznego dowodzą, że prezentowany przypadek stanowią osoby, które drugi język nabyły we wczesnym dzieciństwie. U nich także oba języki „ulożone” są w jednej i tej samej strefie ośrodka mózgowego, zwanego obszarem Broca, w którym mieszają się, zachowując pełną autonomię. Oznacza to, że obu językom – L1 oraz L2 odpowiadają odrębne systemy znaczeń – Zn1, Zn2. Ten rodzaj dwujęzyczności zwany bywa też dwujęzycznością współrzedną.

$$L1 \Rightarrow Zn1$$
$$L2 \Rightarrow Zn2$$

Drugi przypadek to nakładanie się dwóch systemów językowych sprzyjający konsekwencji interferencji. Dwujęzyczność ta, zwana złożoną lub czystą, występuje u osób, które nabyły drugi język w szkole lub w późniejszym okresie życia. U nich też zaobserwowano istnienie dwóch różnych ośrodków w obszarze frontalnym w mózgu odpowiedzialnym za język. Każdemu z języków L1, L2 odpowiada jeden wspólny system znaczeń.

$$L1 \Rightarrow Zn1-2$$
$$L2 \Rightarrow Zn1-2$$

Może również zdarzyć się, że relacje między posiadanymi przez jednostkę językami będą polegały na tym, że dostęp L2 do systemu Zn odbywa się przez język L1. Jest to tak zwana dwujęzyczność podporządkowana. Oto jej schemat niezależności:

$$L1 \Rightarrow Zn$$

$$L2$$

Obecnie większość badaczy dwujęzyczności odchodzi od przedstawionego powyżej rozróżnienia. Przyjmuje się, że oba języki L1 i L2 występują u danej osoby stale, tj. w tym samym czasie, choć w różnym stopniu. Osoba dwujęzyczna nie funkcjonuje zatem w L1 lub w L2, lecz w L1 i L2 jednocześnie.

V. Wychowanie dwujęzyczne w Niepublicznym Przedszkolu Językowym w Rybniku

Analiza koncepcji wychowania dwujęzycznego podjęta została również w Przedszkolu Językowym w Rybniku.

W placówce tej podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy w wieku przedszkolnym możliwe jest jednoczesne nabywanie w sposób naturalny kompetencji w zakresie dwóch różnych języków? Badanie to miało na celu zapoznanie się z rozwojem dwujęzyczności u dzieci.

Podczas zabaw z dziećmi wychowanymi dwujęzycznie, w wielu rozmowach z rodzicami, wychowawcami przedszkolnymi oraz miłośnikami dwujęzyczności nabyte zostały nowe doświadczenia, które stanowiły istotne aspekty w przeprowadzeniu badań.

Badaniami została objęta dwudziestoosobowa grupa czterolatek, które uczęszczały do przedszkola przez okres jednego roku. Tylko mała część tych dzieci pochodziła z rodzin dwujęzycznych, większość w ogóle nie знаła języka niemieckiego. W ciągu roku w przedszkolu dwujęzycznym dzieci miały kontakt z językiem polskim i niemieckim przez osiem godzin dziennie, natomiast w drugim przedszkolu dzieci miały kontakt z żywym językiem na co dzień. Dzieci oceniane były na podstawie ankiety badawczej składającej się z 30 pytań. Ankieta podzielona została na dwie części: w pierwszej badano język ojczysty dziecka a w drugiej części analiza obejmowała zagadnienia dwujęzyczności.

Do najważniejszych osiągnięć dzieci objętych dwujęzyczną edukacją należy zaliczyć: umiejętność przedstawiania się w dwóch językach; rozumienie poleceń i pytań opiekunki niemieckojęzycznej; przyswajanie wielu pojedynczych słów, wyrażen i zwrotów; znajomość liczebników głównych od jednego do dziesięciu w obu językach; opanowanie pamięciowe tekstów piosenek i wierszy w obu językach; próby formułowania pytań i budowania zdań pojedynczych w języku niemieckim.

Badania przeprowadzone w tej grupie umożliwiły dokonanie obserwacji:

Niezwykle istotną rolę na etapie wychowania dwujęzycznego odgrywają opiekunki, które zwracają się do dzieci w obu językach. Muszą one wykazać się dużą aktywnością, nieustannie powtarzać wprowadzone słownictwo, stale komentować czynności wykonywane przez dzieci i często się do nich zwracać. Na tym etapie kształcenia uwaga dzieci skupiona jest bowiem na kodowaniu języka, to jest przyswajaniu akcentu, melodii i brzmienia języka, poznawaniu i zapamiętywaniu słownictwa i konstrukcji gramatycznych.

Opiekunki, pełniące rolę nauczycielek języka, utrwalają u swoich wychowanków prawidłową wymowę w obu językach. Ich istotnym zadaniem jest też trafny dobór metod pracy z dziećmi.

Zauważono, że najchętniej uczą się one podczas zabawy i szybko zapamiętują rytmiczne i rymowane teksty. Dzieci, ucząc się języka, okazują radość i zaangażowanie. Chętnie podejmują zadania, są aktywne podczas gier dydaktycznych, spontanicznie reagują i mówią. Fenomen spontanicznych zachowań językowych obecny jest także w czasie samodzielnych zabaw, posiłków, toalety oraz rozmów z rodzicami.

Używają one wielu z poznanych słów, a nawet zwrotów i wyrażen. Często zdarza się, że czterolatki mieszały elementy poszczególnych języków, co jest jednak naturalną konsekwencją dwujęzycznego wychowania.

Przeprowadzone badania miały także dać odpowiedź na pytanie, czy wiek przedszkolny jest odpowiedni do wprowadzenia dwujęzycznego wychowania. Zaobserwowano, iż dzieci w wieku czterech lat doskonale radzą sobie z dwoma językami i stwierdzono, że ten wiek jest optymalny, jeśli chodzi o kształtowanie kompetencji językowych. Dzieci akceptują zarówno obecność dwóch języków w przedszkolu, jak i zwracanie się do siebie w dwóch językach.

Istotnym elementem wychowania dwujęzycznego są próby zwracania się dzieci do opiekunek w dwóch językach. Oznacza to, że dzięki dwujęzycznej metodzie wychowania potrafią one rozróżnić oba języki.

Badania dowiodły, że metoda ta ma pozytywny wpływ na rozwój przedszkolaków. Nie pojawiły się żadne zastrzeżenia ze strony dzieci lub rodziców, nie stwierdzono żadnych negatywnych skutków wprowadzenia dwujęzyczności wśród czterolatków. Zaobserwowano pozytywny wpływ tej metody na dalszy rozwój językowy dzieci.

Anita Szczepan

Bibliografia:

- Buchalik A., Szczepan A., *Jahresplan des deutsch-polnischen Sprachkindergartens*, Rybnik 2004.
- Buchalik A., *Statut des nichtstaatlichen deutsch-polnischen Sprachkindergartens*, Rybnik 2003.
- Dyer L., *Mowa dziecka. Zrozum i rozwin mowę dziecka*, Warszawa 2004.
- Felix S., *Linguistische Untersuchungen zum natürlichen Zweitspracherwerb*, München: Wilhelm Fink Verlag 1978.
- Iluk J., *Jak uczyć małe dzieci języków obcych*, Częstochowa 2006.
- Nauwerck, A., „*Zweisprachigkeit im Kindergarten: Konzepte und Bedingungen für das Gelingen*” 2005.
- Olpińska, M., *Wychowanie dwujęzyczne*, Warszawa 2004.
- Olpińska M., *Program języka niemieckiego w systemie dwujęzycznym w przedszkolu dla mniejszości narodowych lub grup etnicznych*, poz. niepublikowana.
- Olpińska M., Dakowska M., *Edukacja dwujęzyczna. Przedszkole, szkoła podstawowa i średnia, teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2002.
- Pisek R., „*Eine Familie-Zwei Sprachen. Explorative pädaolinguistische Fallstudie über die zweisprachige Erziehung zweier Kinder im Vorschulalter*”, Innsbruck 2003.
- Wode H., „*Das Altenholzer Modell Kita und Grundschule*“. In: *Frühes Fremdsprachenlernen. Englisch ab Kita und Grundschule. Warum? Wie? Was bringt es?*. Kiel 2004.
- Wode H., „*Ich kann zwei Sprachen. Spielend Sprachen lernen – mit Immersion im Kindesalter*”, Kiel 2004.

